



HZ. SÜLEYMAN'IN VEFATINA DAİR BİR KISSA

A PARABLE ABOUT THE DEATH OF SOLOMON

Doç. Dr. Lokman TAŞKESENLİOĞLU

Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Giresun/Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-1652-2538

Cite As: Taşkesenlioğlu, L. (2021). "Hz.Süleyman'ın Vefatına Dair Bir Kıssa", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(54): 3581-3589.

ÖZET

Klasik Türk edebiyatı Kur'an-ı Kerim ve hadisler gibi dinî metinler başta olmak üzere, tarihi ve felsefi içerikli kaynaklardan, tıp ve astronomi gibi pozitif bilimlerden; özellikle Fars, Hint, Arap gibi kadim kültürlerle ait mitoloji ve anlatılardan çokça beslenmiş; bu tür kaynaklardan anlam zenginliği çerçevesinde beslenmiştir. Bu minvalde kadim dinî metinlerden de yararlanmış, dinî-efsanevi hususiyetleri iç içe geçmiş pek çok şahsiyete eserlerde yer verilmiştir. Bu dinî-efsanevi kahramanlardan biri de Hz. Süleyman'dır.

Bir peygamber ve hükümdar olan Hz. Süleyman, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve hakkında pek çok rivayet bulunan bir şahsiyettir. Cinlere, hayvanlara ve rüzgara hükmetmesi, mührü, devlerle olan mücadeleleri, haberci bir hüdhüd kuşunun olması, Seba melikesi Belkıs'ı dine davet etmesi, tahtının rüzgarla hareket edebilmesi, karınca ile olan muhavereleri gibi özellikleri ve rivayetleri onun klasik metinlerde en çok adı geçen kişiliklerden biri olmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada klasik şiirde Hz. Süleyman çevresinde oluşturulan anlam hususiyetlerinden kısaca bahsedilmiş, onun vefatının edebiyatta ne şekilde işlendiği üzerinde detaylı olarak durulmuştur. Ayrıca peygamberlerin kıssalarının derlendiği bir mecmuuda tespit edilen Hz. Süleyman'ın vefatı ile ilgili kıssası çeviri yazı yöntemi ile Latin alfabesine aktarılmış, dil ve muhteva olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Süleyman, kıssa, ölüm, dinî-efsanevi metinler, nesir.

ABSTRACT

Classical Turkish literature has been greatly nourished by and gained a richness of meaning from historical and philosophical sources, especially religious texts such as the Qur'an and hadiths, positive sciences such as medicine and astronomy, mythology and narratives of ancient cultures such as Persian, Indian and Arab cultures. Ancient religious texts were also used in this way, many personalities whose religious-mythical aspects are intertwined have been included in the works. One of the religious and legendary heroes mentioned is Solomon.

Solomon, a prophet and ruler, is a personage mentioned in the Qur'an and about whom there are many narrations. His rule over jinns, animals and the wind, his ring, his struggle with the giants, the presence of a messenger bird of hudhud, The sultan of Seba invited Belkıs to religion, the ability of the throne to move with the wind, his conversations with ant features and narrations such as he ensured that he became one of the most mentioned personalities in classical texts.

In this study, the meaning aspects created around Solomon in classical poetry are briefly mentioned, it is focused in detail on how his death is processed in literature. In addition, the parable of about the death of Solomon, which was discovered in a journal that compiled the parables of the prophets, was rewritten in the Latin alphabet with the translation method, and it was evaluated in terms of language and content.

Key words: Solomon, parable, death, religious and legendary texts, prose.

1. GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri olan Hz. Süleyman, aynı zamanda insanlık tarihinin en kudretli ve zengin hükümdarlarından biridir (Türk, 2021: 576). Hz. Davud'un oğlu olup onun yerine tahta geçmiş, uzun süre padişahlık yapmıştır. Hakkında elli üç ayet bulunan; Sebe, Neml ve Sad surelerinde kıssalarına ve ibretlik hikayelerine değinilen Hz. Süleyman dinî bir kişilik olduğu kadar efsanevi bir şahsiyet olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Hem dinî hem tarihi hem de efsanevi kaynaklarda adı sıkça geçen Hz. Süleyman'ın, edebî metinlerde kıssalarından ve kendisine atfedilen rivayetlerden oldukça istifade edilmiş, ona ait hususlardan manzum ve edebî sanatlar ile anlam zenginliği çerçevesinde kullanılmıştır. Yeryüzünde pek az insana nasip olan olağanüstü bir güce sahip olması, mührü, Belkıs ile kıssası, karınca ile muhaveresi, hayvanların dilini bilmesi, rüzgâra, insanlara ve cinlere hükmetmesi gibi yönleriyle edebiyatta zikredilmiştir (Zavotçu, 2006: 481).

2. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA METAFOR OLARAK HZ. SÜLEYMAN

Kudretli bir hükümdar ve peygamber olması, Kur'an-ı Kerim'de adının sık sık zikredilmesi ve diğer olağanüstü özellikleri Hz. Süleyman'ın kadim dönemden itibaren farklı kültürlerle ait dinî, tarihi ve edebi pek çok kaynakta ele alınmasına vesile olmuştur. Bununla birlikte bu durum, onun hakkında pek çok efsanenin uydurulmasına da sebep olmuş, çoğunlukla Tevrat veya İsrailiyattan kaynaklanan bu efsanevi mahiyetteki

bilgiler divan şiirinin de kullandığı telmih veya mazmunlara kaynaklık etmiştir. Hz. Süleyman'ın tahtının özellikleri, bir hükümdarlık alâmeti olan yüzüğünün nitelikleri, bu yüzüğün bir dev tarafından çalınması ve bu devin yüzüğü ele geçirdiği için hükümdar olması, Süleyman'ın bir balıkçının yanında çalışmak zorunda kalması, tahtına binerek rüzgâra hükmetmesi sayesinde çok uzun mesafeleri çok kısa zamanda alması, cinlere, perilere, devlere ve diğer hayvanlara hükmetmesi, büyük bir krallık ve hükümdarlık sahibi olması, Saba melikesi Belkıs'la olan macerası, Hüdhüd adlı haberci kuşu ve bu kuş etrafında oluşan anlatılar, bir karıncayla aralarında cereyan ettiği rivayet edilen konuşmalar klasik edebiyatımızda bahsi çokça geçen konulardandır (Tokel, 2006: 352). Tüm bu yönleriyle klasik edebiyatta kudret ve dirayetin sembolü olmasına rağmen (Türk, 2020: 32) bu hususların yanı sıra onun büyük bir cihangir, insanlara ve diğer varlıklara hükmedecek güce sahip bir padişah, büyük hazineleri olan kral olmasına rağmen ölüme yenik düşmesi, dünya malının ona dahi kalmaması; hatta vefatının ibret olacak şekilde gerçekleşmesi de klasik metinlerde sıkça işlenmiştir.

Bu farklı hususlar şairler tarafından çok keskin çizgilerle ayrılmamakla birlikte eserlerinde anlam zenginliği oluşturacak şekilde farklı boyutlarıyla ele alınmıştır (Tokel, 2000: 300).

Özellikle kasidelerde methedilen kişi Süleyman'la birlikte zikredilmiştir. Kendisinden övgüyle bahsedilen devlet adamı, kahramanlıkları ve fetihleriyle büyük bir cihangir olduğu vurgulanmak için en büyük hükümdarlardan biri olan Hz. Süleyman'a benzetilmiştir.

Âlemin vasfin Süleyman mülkü derlerse n'ola

Çün Süleyman'dan Süleyman'a kalıpdır yâd-gâr

Fuzûlî (Parlatır, 2014: 82)

Genellikle aşk temalı gazellerde ise sevgilinin dudağı Hz. Süleyman'ın mührüne benzetilmiştir. Çok kıymetli olması, her kapıyı açması ve mührün yakut veya la'l ile süslü olması gibi hususlar bu benzetmelerin ana sebepleridir. Bunun yanında bir devin yüzüğü ele geçirmesi rakiple olan mücadelede de işaret etmiştir.

Leblerün mühr-i Süleymandur rakib-i divden

Saklamag için anı ol iki ejderha yiter

İbn-i Kemal (Tokel, 2000: 301)

Sevgili ve âşık arasındaki ilişki, Hz. Süleyman ve karınca yakıştırmasıyla da anlatılmıştır. Zira her yönüyle üstün olan Hz. Süleyman sevgiliye, onun karşısında aciz kalan karınca da âşiğa teşbih edilmiştir.

Râhın üzre ger duram incinme sultanım bana

Beklemek câiz durur mûra Süleyman yolların

Usûlî (İsen, 1990: 190)

Ayrıca üzerinde İsm-i Azam'ın yazılı olduğu mühürlü yüzüğü ve yüzüğünü bir deve kaptırması "mühür kimdeyse Süleyman oldur" yakıştırmasının da kaynağıdır (Pala, 1998: 360).

Dilde mihr-i hâtem-i la'lün nihân itmiş rakib

Dîv işitdük bir zamân mühr-i Süleymân gizlemiş

Bakî (Küçük, 1994: 231)

Hüdhüd adlı haberci kuşu ve onun vesilesiyle dine davet ettiği Seba ülkesinin melikesi Belkıs da şiirlerde bu yönleriyle benzetme ve telmih unsuru olarak kullanılmıştır.

Ey nâme sen ol mahlîkâdan mı gelirsin

Ey hüdhüd-i ümmîd Sebâ'dan mı gelirsin

Nâbî (Bilkan, 1997: 950)

Hüdhüd-i nutkumu bağ-ı sühânımda görse

Ola zindan dil-i Belkıs'a çemenzâr-ı Sebâ

Nazîm (Pala, 1998: 360)

Hız. Süleyman'ın, ilim sahibi ve simyanın mucidi olarak bilinen bir de Âsaf adlı veziri vardır (Onay, 2014: 61). Divan edebiyatı metinlerinde methiyelerde devlet adamlarını, ilimleri ve devlet yönetimindeki hüneriyle Âsaf'a benzetilmişlerdir:

Büzürce mihr Âsaf'ın ya Lokmân

Değül Dâvud devründe Süleymân

Ahmed-i Rıdvân (Çeltik, 2017: 432).

Virüp nizâm-ı cihân Âsaf u Nizâmü'l-mülk

Gidüp cihânda sana kaldı yâd-gâr kalem

Fuzûli (Parlatır, 2014: 148)

Hız. Süleyman'ın vefatı da ibretlik hususlar barındırması nedeniyle şairler tarafından farklı anlam zenginlikleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

3. KLASİK EDEBİYATTA HIZ. SÜLEYMAN'IN VEFATINA DAİR YANSIMALAR

Klasik edebiyatta dünyanın geçiciliği, ölümün kaçınılmaz oluşu gibi nasihat içerikli metin ve ifadelerde de şairler; büyük bir peygamber olmasına, servet ve zenginliğine rağmen Hız. Süleyman'ın bile ölüme yenik düşmesini işlemişlerdir (Taşkesenlioğlu, 2019: 107). Ayrıca vefatında dahi ibretlik bir yan olması, dünya hâkimi olan bir hükümdarın ayakta vefat etmesi, gaybın sadece Allah tarafından bilinebileceği gibi mesajlar da onun ölümü ile ilgili dikkate çekici hususlar olarak edebiyatta yer almıştır. Kur'ân-ı Kerim'de Hız. Süleyman'ın ölümüne dair "Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir kurt gösterdi. Süleyman'ın cesedi yıkılınca cinler anladılar ki, eğer gaybı bilmiş olsalardı aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaktı (Sebe' 34/14)." ifadeleri bu ibrete işaret etmektedir.

Hikmetleriyle bütün Türkistan'da pir olarak kabul edilen Ahmet Yesevî, ölümün er geç insana uğrayacağını söylerken Hız. Meryem'in babası İmran'ın, büyük peygamberlerden Hız. Musa'nın, servetiyle bilinen Karun'un, bin yıllık uzun bir ömür sürmesiyle bilinen Lokman'ın ve hükümdarlığı ile meşhur Süleyman'ın bu dünyadan göçtüğünü söylemiş; onların dahi ölüme mağlup olduğunu ifade etmiş, bu dünyanın kimseye kalmayacağını vurgulamıştır:

Mûsâ, İmrân kalmadı taht-ı Süleymân kalmadı

Bin yaşlı Lokmân kalmadı dünya bırakıp giderim

Ahmet Yesevî (Bice, 2015:115).

Dinî-tasavvufî metinler içerisinde önemli bir yere sahip olan Muhammediye'nin müellifi Yazıcıoğlu Mehmed, eserinde Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'in şehit edilmesi üzerine hislerinden bahsederken bu adaletsiz dünyanın Süleyman'ı yere vurup, Nerimân'ı çürüttüğünü, Lokman'ı ise lokma lokma ettiğini söylemiştir:

Yere urdu Süleymân'ı edindi lokma Lokmân'ı

Remîm etti Nerimân'ı ne kılar gör cihân bî-dâd

Yazıcıoğlu Mehmed (Çelebioğlu, trsz: 435).

Tasavvuf şairinin diğer önemli isimlerinden Kemal Ümmî ise bir gazelinde ise zamanın hekimlerine Süleyman'ın tahtının ibretinin ve Lokman'ın hikmetinin yeteceğini söylemiş, tıp ilminin Hız. Süleyman'la ilişkisi kurmuş, fakat tıbbın ölüm karşısında acziyetini de belirtmiştir:

Ey etibbâ-yı zamân ey tâc ü taht issi size

İbreti mülk-i Süleymân hikmet-i Lokmân yiter

Kemal Ümmî (Balbaba, 2009: 254).

Hükümdar şairler arasında önemli bir yere sahip olan II. Osman, devrin bozukluklarından şikâyet ederken feleğin zorla Süleyman'ın tahtını yıktığını ve hikmetini bozup Lokman'ı yerle bir ettiğini söylemiştir:

Felek zûr eyleyüp yıkdı gûre taht-ı Süleymân'ı

Bozup hikmetini hâk ile yeksân kıldı Lukmân'ı

Fârisî (Keskinliç, 1999: 100).

Taşlıcalı Yahya, bütün güzelliklerin solması ve debdebenin yok oluşunu, Süleyman'ın tahtının bir hazan yaprağı gibi havada uçuşarak kayboluşu ile anlatmıştır:

Bir zaman yel götürür zayı' ider âhir-i kâr

Her hazân yaprağını taht-ı Süleymân biliriz

Taşlıcalı Yahya (Çavuşoğlu, 1977: 379)

Gelibolulu Ali ise Kanuni Sultan Süleyman mersiyesinde benzer şekilde dünyanın Sultan Süleyman'ın tahtını yerle bir ettiğini, Lokman'ı bile çaresiz duruma düşürdüğünü, Lokman'ın da bu gam ile öldüğünü söylemiştir:

Budur tahtı gibi berbâd iden cism-i Süleymân'ı

Bunun derd ü gamıdur öldüren bî-çâre Lokmân

Gelibolulu Ali (Altun, 1999: 150).

Niyazi-i Mısrî bir beytinde mutasavvıfların özellikle insanın yaratılışıyla ilgili durumları aydınlatması nedeniyle çok kullandıkları bir ifade olan "Ben gizli bir hazineydim" ifadesine yer vermiş; insan bu sırra eriştiyse dünyevî hiçbir merakı kalmayacağını belirtmiş, ne Süleyman'ın tahtını ne de Lokman'ın hikmetini talep edeceğini söylemiştir:

Niyâzî "küntü kenzen" sırrını kendünde buldunsa

Süleymân tahtını ya hikmet-i Lokmân'ı n'eylerler

Niyazi Mısrî (Selman, Sümbül, 2011: 177).

19. yüzyılın önemli şairlerinden Şeref Hanım ise özellikle tarihlerinde dünyanın geçiciliğine değinmiş; kendi veya devlet erkânından şahsiyetlerin yakınlarının vefatlarına dair düştüğü tarihlerde vade gelince bütün insanların göçüp gittiğini, ölümün herkesi bulduğunu söylemiştir. Özellikle hükümdarlığıyla bilinen Süleyman'ın ve her derde çare bulduğu söylenen Lokman'ın da bu dünyada kalmadıklarını, hepsinin bu dünyadan göçtüğünü belirtmiştir:

Mihmân-hânedir âlem gelen elbette gider

Kanı Lokmân u Süleymân u fûlan ibni fûlân

Şeref Hanım (Arslan, 2011: 208).

17. yüzyıl şairi Fevzî ise şeyhi Abdülahad Nuri'nin ölümü üzerine kaleme aldığı mersiyesinde aynı durumdan yakınmış, bu âlemin her şeyiyle fani olduğunu, ne Süleyman'ın ne Lokman'ın bu dünyada kaldığını, kişinin de bu gerçeği hep hatırlayarak yaşaması gerektiğini belirtmiştir

Ne kalur âlem ü âdem ne bu deşt ü hâmûn

Ne Süleymân kalur bunda ne Lokmân ey dil

Fevzî (İsen, 1994: 441).

16. yüzyıl şairi Bitlisli Şükrî, Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine yazdığı mersiyesinde bu dünyada haşmetli Süleyman'ın ve hikmetli Âsâf ile Lokman'ın bile kalmadığını söyleyerek acısını ortaya koymuştur:

N'itdün ol şah-ı Süleymân-haşmete

N'oldu ol Lokmân u Âsâf-hikmete

Şükrî (Argunşah, 1994: 216).

Benzer şekilde Ubeydî'nin de Cem'in hükmünü sürdüren Süleyman'ın dahi ecel kadehini er geç içeceğini söylemiştir:

Nûş idüp câm-ı Cem'i dehre Süleyman olsan

Sunar ahir sana sakkâ-yı ecel câm-ı memât

Ubeydi (Tokel, 2000: 306)

4. TESPİT EDİLEN YAZMANIN ÖZELLİKLERİ VE KISSANIN TAHLİLİ

Tespit edilen yazma Ankara Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar bölümünde 06 Mil Yz A 3755/11 numarada kayıtlıdır. Eser sehven Solâk-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî adına Mevlid kaydıyla kataloglanmıştır. Zira yazmanın herhangi bir yerinde adı geçen yazara ait bir kayda rastlanmamış, eserin de içerik itibarıyla mevlitle bir alakası kurulamamıştır. Kapağına düşürülen “dua mecmuası” ifadesi de eserin muhtevasını yansıtmamaktadır.

Eser Hz. Süleyman, Hz. Üzeyir, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya gibi peygamberlere; Hz. Meryem, Hz. Lokman gibi Kur’an-ı Kerim’de adı geçen önemli şahsiyetlere ve Cercis, Behram, Şem’un gibi dinî şahsiyetlere ait kıssaları içermektedir. Büyük bir kısmı nesir olan yazmanın ilk bölümünde nazım olarak kaleme alınmış bölümler de mevcuttur. Eserin sonları ise tefsir örnekleri ihtiva etmektedir.

228x177 – 205x130 mm boyutlarına sahip yazmanın satır sayısı bölümlere göre 15 ila 20 arasında değişmektedir. 168 varaktan müteşekkil eserde boş sayfalar da mevcuttur. Başlıkların kırmızı mürekkeple yazıldığı eser güzel bir hatla harekeli olarak kaleme alınmıştır. Müellif, istinsah tarihi veya müstensih hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Hz. Süleyman’la ilgili başka kıssaların da bulunduğu yazmada, bu çalışma ile ele alınan “Beyan-ı Vefat-ı Süleyman bin Davud Aleyhi’s-selam” başlıklı kıssa 58b-60b sayfaları arasındadır.

Kıssa genel itibarıyla şu şekildedir: Bir dev tarafından yüzüğü çalınan ve bir müddet balıkçılık yapmak zorunda kalan Hz. Süleyman, mührünün bulunduğu yüzüğü nihayet ele geçirmiştir. Bu hadiseden sonra yirmi yıl daha hükümdarlık yapmış, Beytü’l-Mukaddes olarak bilinen Mescid-i Aksâ’nın inşaatına başlamıştır. İnşaatta devleri ve perileri işçi olarak çalıştırır, kendisi de namaz ve ibadetle meşgul olurmuş. Hatta namaza o kadar yönelmiş ki, bir ay iki ay kadar namaz kıldığı olurmuş. Hz. Süleyman namaza durduğunda ise insan ve diğer varlıklardan hiçbirini yanına yaklaşamaz, buna cüret eden olursa da gökten bir ateş iner o kişiyi yakarmış.

Hz. Süleyman namaza durduğunda mihrabında bir ot veya ağaç bitirmiş. O da bu ota veya ağaca adının ne olduğunu, ne işe yaradığını, hangi derde çare, hangi hastalığa sebep olduğu sorarmış. Ağaç veya ot da bu sorulara cevap verir, bu tarifler bir kitaba yazılırmış. Tıp ilmi de buradan doğmuş.

Bir gün mihrapta yeni bir ağaç bitmiş, kısa zamanda büyüyüp koca bir ağaç olmuş. Hz. Süleyman diğer otlara sorduğu gibi bu ağaca da adını, hangi derde çare olduğunu, bu dünyaya neden geldiğini sormuş. Ağaç da ona imar ettirdiği Mescid-i Aksâ’yı yıkmak için geldiğini söylemiş. Kendisi hayattayken hiç kimsenin bu mescidi yıkamayacağını söyleyen Hz. Süleyman, ağaçtan “Ey Süleyman, sen daha ne kadar yaşayacağını sanırsın” cevabını alınca ağaçtaki hikmeti anlamış. Ağacın kendisine vadesinin dolduğu haberini getirmek için gönderildiğini idrak edince bunu daima hatırlamak için ağacı kesip kendisine bir asa yapmış, bundan sonra namazını hep bu asaya dayanarak kılmaya başlamış.

Bu esnada inşaatın büyük kısmı tamamlanmadığı için Hz. Süleyman’ın gönlüne bir üzüntü çökmüş, zira kendisi öldüğü takdirde cin ve perilerin inşaatı çalışmayacağını, orayı terk edeceklerini biliyormuş. Bu nedenle Allah’tan kendisinin canını aldığı zaman bunu cin, peri ve devlere duyurmaması için dua etmiş. Azrail, Hz. Süleyman’ın canını almaya geldiğinde o, esasına dayanmış bir şekilde namaz kılıyormuş. Bu şekilde ruhunu teslim eden Hz. Süleyman’ın bedeni esasına dayalı bir şekilde ayakta kalmış.

İnşaatta çalışmaya devam eden cinler, devler ve periler uzaktan onun namaza devam ettiğini zannettikleri için işlerini yapmaya devam etmişler. Yanına da ateş tehlikesi nedeniyle kimse yaklaşmadığı için onun vefat ettiğini hiçbir varlık anlayamamış. Hatta kendilerinin gaybı bildiğini iddia eden cinler bile bunu durumu bilememişler. Bir yıl boyunca gece gündüz çalışmaya devam ederek Mescid-i Aksâ’nın inşaatını bitirmişler.

Bu esnada bir karınca Hz. Süleyman’ın dayandığı asayı yemeye başlamış, öyle ki her gün gelip küçük bir parçasını yiyormuş. En sonunda mescit tamamlanınca asa karıncanın yediği yerden kırılmış. Hz. Süleyman’ın bedeni yere düşünce onun ruhunu teslim ettiği anlaşılmış. O zamanın âlimleri karıncanın bir günde ne kadar yediğini ve bu asayı yemesinin ne kadar süreceğini hesap ederek Hz. Süleyman’ın bir yıl önce vefat ettiğini anlamışlar.

Son derece sade bir dille nesir şeklinde yazılan metnin, özellikle halkın anlayacağı üslupta oluşturulduğu görülmektedir. Metinde dünya hayatının geçici olduğu, dünyanın hiç kimseye kalmayacağı ve bu nedenle dünya malına tamah edilmemesi gerektiği, gaybın sadece Allah tarafından bilinebileceği gibi öğütlerin

işlendiğini söylemek mümkündür. Eserin klasik edebiyat literatürüne nesir olarak kaleme alınan dinî-efsanevi metinler arasında bu yönleriyle yer bulacağı düşünülmektedir.

5. VEFAT-I SÜLEYMAN KISSASI

Beyân-ı Vefât-ı Süleymân bin Dâvud ‘Aleyhi’s-sel‘âm

[58b] Rivâyetdür çün ki Süleymân peygamber tahtını div elinden aldıktan sonra yigirmi yıl dahî pâdişâh oldu. Zamân kırk yıla yitmişdi amma ‘ömri elli beş yıla yitmişdi. Divlere ve perilere Beytü’l-Muqaddes mescidini yapdururdu, gice ve gündüz anı yapmağa dürüşürdi. Vaqit oldurdu ki bir ay ve iki ay mescidden çıkmazdı, yimegin dahî mescidde yirdi. Vaqit oldurdu ki bir yıl mescid içinde ‘ibâdet kıldurdu ve anı yapdurmağa cehd iderdî. Süleymân’un ‘ibâdeti böyle [59a] idi kim ne zamân namâza tursa divden periden âdemden kimse anun katına varamazdı, eger kimse cir’et idüb varmak istese gökden bir pâre od inerdî, anı kapkara yakardı. Eydürler ki Süleymân’un mihrâbında her gün bir dürlü ağac ve bir dürlü ot biterdi, Süleymân aña şorırdı kim: “Saña ne dirler ve ne fâ’ideye yararsın ve nesneye ziyân idersin”. Ol biten ot Süleymân’a bildürürdi, ne işe yarar idüğünü ve nice nesneye ziyân idüğünü Süleymân’a söylerdi. Süleymân ol ağacın ya otun şeklini ve yemişini ve yarağını ve şıfatını ve adını yazdurdu. Bu tıb ‘ilmi didükleri andan kalmışdur. Pes yine bir gün Süleymân’ın mihrâbında bir ‘aceb ağac bitdi, tizcek büyüdü ve yoğunlandı, Süleymân aña sordı: “Saña ne dirler ve ne nesneye yararsın ve dünyâyâ niçün geldün”. Ol ağac eytdi: “Dünyâyâ iş bu yapaşurduğun mescidi harâb itmekiçün geldim”, eytdi: “Ben diri olduğca kimse anı harâb [59b] idemez”, ağac eytdi: “Sen dahî niceyediñ” didi “Olasın bir gün ahîr ölürsin” didi. Süleymân aıladı ki ağac ana ölmesinden haber virür, bildi ki vaqit yitmişdür. Süleymân ol ağacı kesdi, bir ‘aşâ idindi. Her gâhına namâza tursa aña dayanurdu. Beytü’l-Muqaddes mescidinün henüz çok yiri yapılmamışdı, Süleymân iytdi: “Eger ben ölürsem bu mescid tamâm olmaz zirâ divler ve periler beni görüb işlerler, ben ölicek tağılırlar giderler” didi. Pes Haq Te‘âlâ hazretine iytdi: “ Yâ Rabbi dilerin ki ben öldüğümü divlere bildürmeyesin ki mescidi yapalar, tamâm eyleyeler” didi. Haq Te‘âlâ Süleymân’ın du‘âsın kabûl eyledi, iki nesne için bir mescid tamâm olduğün ikinci bunu ol periler biz gaybı bilürüz diyü d‘avâ kıldurlardı. Tamâm bir yıl olunca Süleymân’ın öldüğünü anlara bildürmedi, tâ anların bu d‘avâsı yalân idi ki âdem oğlanı katında m‘alûm ola çün Süleymân’ın ‘ömri tamâm oldu. Ol ‘aşâyı iki eliyle tutub namâza tırdurdu. Melekü’l-Mevt ol halde Süleymân’ın rûhını kabz itdi. Süleymân şöyle tayanub [60a] kaldı şöyle kim bir yıl namâza tırdurur gibi kaldı, hiç kimse öldüğünü bilmedi, ırâkdan görürlerdi, Süleymân ‘aşâyâ tayanub tırdurur gibi kimse yanına yakın gelmezdi. Divler periler Süleymân’ı diri şanub işlerlerdi ve gice gündüz dürüşürlerdi, tâ şuna degin ki mescid tamâm oldu, ol vaqit ki Süleymân’ın cânı bedeninden ayrıldı, ol elindeki ‘aşâyâ dayanub tırdurdu. Haq Te‘âlâ bir şaruca qarıncacuğa emr eyledi, ol Süleymân dayandığı ağacı yirdi, her gün yimek ardınca idi, tâ bir yıl olunca her gün birazcuk yidi. Yıl tamâm olucaq mescid tamâm oldu, ‘aşâ dahî o andı Süleymân düşdi, Süleymân düşmeyince öldüğünü bilmediler nitekim Kur‘ân’da buyurur: mâ dellehum ‘alâ mevtihi illâ dâbbetu’l arđı te’kulu minseetehu, fe lemmâ harra tebeyyenti’l-cinnu en lev kânü ya’lemüne’l-gaybe mâ lebisü fı’l-‘azâbi’l-muhîni Süleymân’un öldüğü hiç nesneden bilinmedi, illâ ol qarıncadan bilindi. Süleymân’ın ‘aşâsını yirdi, hemân ki Süleymân öldüğü vaqit bilindi bundan m‘alûm olundu ki eger cîn gaybı bilse idi bunca müddet içinde hor u zelîl olub iş işlemezlerdi hemân ki Süleymân [60b] düşdi, âdem oğulları mütehayyir kaldılar. Süleymân’ın ne vaqitden berü öldüğünü bilmekte ‘âciz oldılar. Pes ol zamânun ‘âlimleri ittifaq itdiler ol qarıncacuğı bir gün bir gice habs itdiler ol ağacdan yedi, yarın dahî ne kadar ki yedüğün bildiler. Andan kıyas itdiler ki her gün ol kadar yimekle ol ‘aşâ ne kadar zamân bitür. Bu sebebden hisâb itdiler ki ol qarınca ‘aşâyı yimege başlayalıdan berü bir yıl tamâm olmuş, Süleymân’ın öldüğünü divler sevnişdiler.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Peygamberlerin, onların çevresinde bulunan önemli şahsiyetlerin veya gücü, bilgeliği ya da ilmi ile fevkaladelikler göstermiş kişilerin hayatları ve mücadeleleri daima insanların ilgisini çekmiş; bu kişi ve kişilikler edebiyat çevrelerinde yer bulmuş; haklarında anlatı, kıssa ve destanlar oluşturulmuştur.

Hem dini hem tarihi hem de mitolojik kaynaklarda adı zikredilen kişilerden anlam zenginliği çerçevesinde ziyadesiyle istifade eden klasik Türk edebiyatı, bu mefhumlardan da uzak kalmamış, pek çok destansı şahsiyete dair metinler klasik dönemde de kaleme alınmıştır. Bu şahsiyetlerin en önemlilerinden biri de Hz. Süleyman’dır.

İnsanlık tarihinin en kudretli ve en zengin hükümdarlarından ve aynı zamanda Kur‘ân-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri olan Hz. Süleyman; babası Hz. Davud’dan kalan hükümdarlığı sürdürmüş, Allah’ın emrini yaymayı sürdürmüştür. Cınlara, hayvanlara ve rüzgara hükmetmesi, tahtının özellikleri, bir

hükümdarlık alâmeti olan yüzüğünün nitelikleri, bu yüzüğün bir dev tarafından çalınması ve bu devin yüzüğü ele geçirdiği için hükümdar olması, Süleyman'ın bir balıkçının yanında çalışmak zorunda kalması, tahtına binerek rüzgâra hükmetmesi sayesinde çok uzun mesafeleri çok kısa zamanda alması, Saba melikesi Belkıs'la olan macerası, Hüdhüd adlı haberci kuşu ve bu kuş etrafında oluşan anlatılar, bir karıncayla aralarında cereyan ettiği rivayet edilen konuşmalar ve başka rivayetler ile sadece klasik edebiyatta değil tüm edebiyat sahalarında sıkça işlenen bir metafor olarak göze çarpmaktadır. Bunun yanında vefatındaki ibretlik hususlar özellikle dikkati çekmektedir. Dünya hâkimi olan bir hükümdarın ayakta vefat etmesi, gaybın sadece Allah tarafından bilinebileceği gibi mesajlar ve onun ölümü ile ilgili hususlar da klasik edebiyatta yer almıştır.

Bir kıssa mecmuasında tespit edilen “Beyân-ı Vefât-ı Süleymân bin Dâvud ‘Aleyhi’s-sel‘âm” başlıklı bir kıssada Hz. Süleyman'ın bir devden mührünü geri alıp yeniden padişah olduktan sonra yirmi yıl daha hüküm sürmesi, bu dönemde cinler ve perilere Mescid-i Ahkâ'yı inşa ettirmesi, kendisinin de ibadetle meşgul olması anlatılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de de kısmen geçen bu kıssada cinlerin kendisinin vefat ettiğini anlayıp da inşaatı yarım bırakmalarını için Hz. Süleyman'ın bir asaya dayanıp namaza durduğu esnada ruhunu teslim edişi, cinlerin bu durumdan habersiz olarak bir yıl boyunca çalışıp inşaatı tamamlamaları, zira gaybın yalnız Allah tarafından bilinebileceği ele alınmıştır.

Son derece sade bir dille nesir şeklinde yazılan metnin, özellikle halkın anlayacağı üslupta oluşturulduğu görülmektedir. Metinde Hz. Süleyman'ın pek çok kıssasından biri olan vefatı ve bu hadisedeki ibretlik hususların ele alındığını söylemek mümkündür. Eserin klasik edebiyat literatürüne nesir olarak kaleme alınan dinî-efsanevi metinler arasında bu yönleriyle yer bulacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altun, K. (1999). Gelibolulu Ali ve Divanı (Vâridâtü'l-Enîkâ), Özlem Kitapevi, Niğde.
- Argunşah, M. (1994). “Bitlisli Şükri'nin Yavuz Sultan Selim Mersiyesi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5: 211-220.
- Arslan, M. (2011). Şeref Hanım Dîvânı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Balbaba, S. (2009). “Kemal Ümmî Divanı Tenkitli Metin İndeksi”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Bice, H. (2015). Hoca Ahmed Yesevî Divan-ı Hikmet, H Yayınları, İstanbul.
- Bilkan, A. F. (1997). Nâbî Divanı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Çavuşoğlu, M. (1977). Yahyâ Bey Dîvan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Çelebioğlu, Â. (trs.). Kitab-ı Muhammediyye I, Tercüman Yayınları.
- Çeltik, H. (2017). Ahmed-i Rıdvân Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (02.10.2021).
- İsen, M. (1990). Usûlî Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İsen, M. (1994). Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Keskinkılıç, E. (1999). Sultan II. Osman, Şule Yayınları, İstanbul.
- Küçük, S. (1994). Bâkî Divanı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Onay, A. T. (2014). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (Haz. Cemal Kurnaz), Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Pala, İ. (1998). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İ. (2014). Fuzulî Türkçe Divan, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Selman, A. M. & Sümbül, A. (2011) Mısırî Niyâzî Divânı, Şemseddin Yeşil Kitabevi, İstanbul.
- Tokel, D. A. (2000). Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tokel, D. A. (2006). “Süleyman”, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, (VII): 350-357, Ankara.

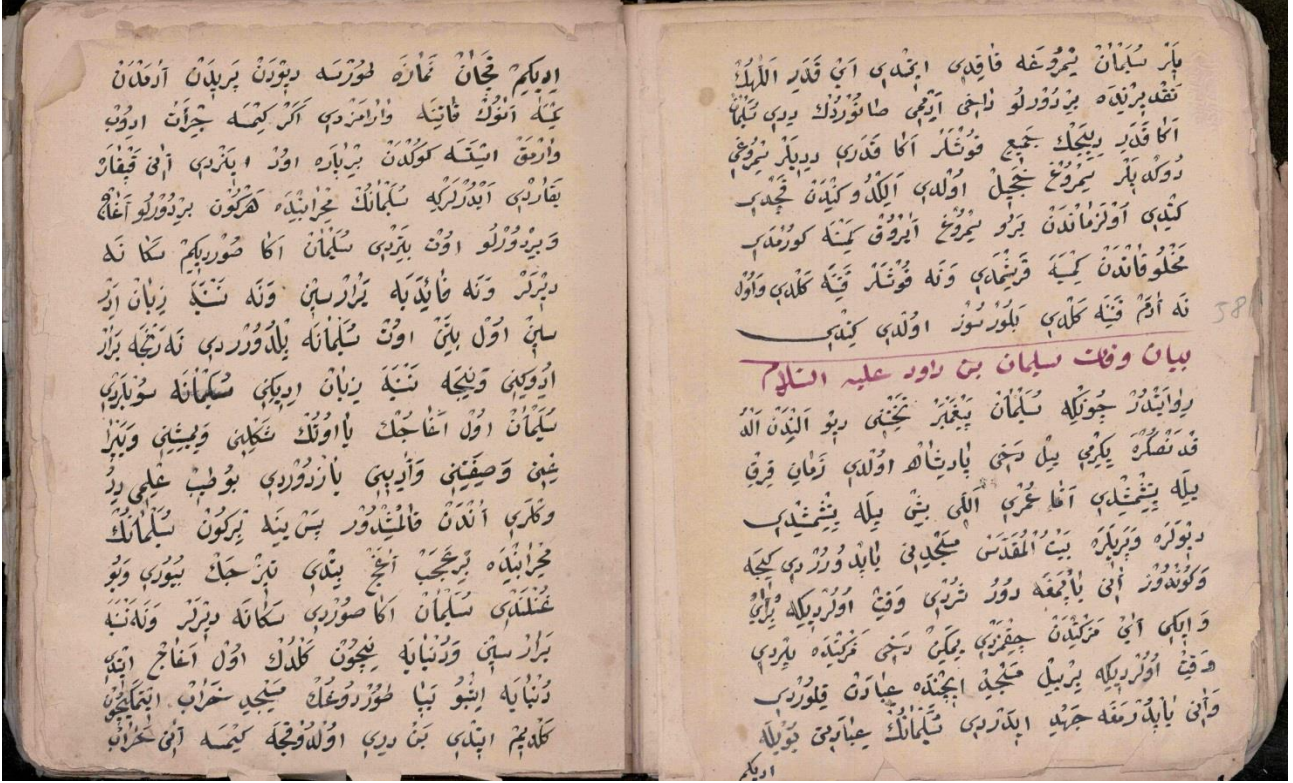
Türk, H. (2020). "Orhan Veli Kanık'ın Kitabı-i Seng-i Mezar'ı" (Ed. Fatih Sakallı), Vefatının 70. Yıldönümünde Bir Garip Orhan Veli, ss. 27-38, İlbilge Yayınları, Ankara.

Türk, H. (2021). Çağdaş Türk Şiiri Tarihi, Paradigma Yayınları, Çanakkale.

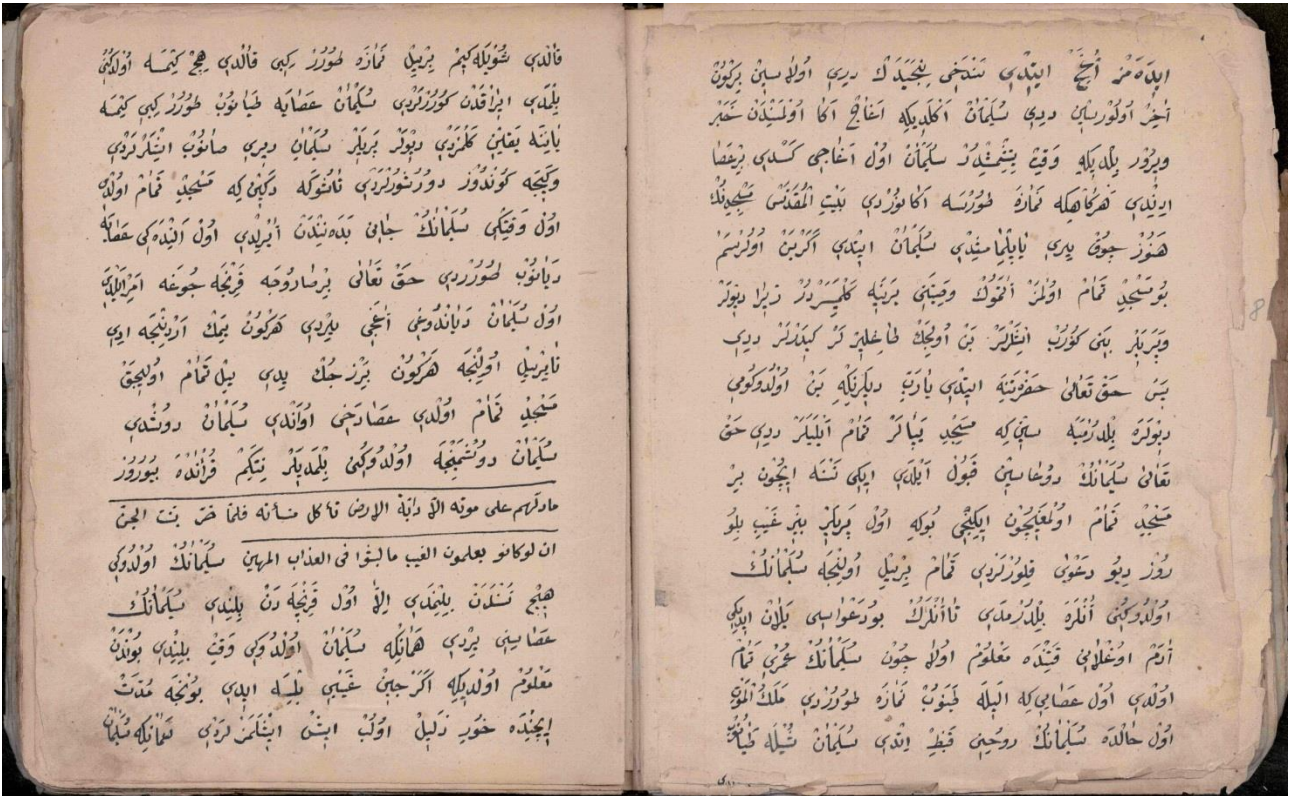
Zavotçu, G. (2006). Divan Edebiyatı Kişiler Kişilikler Sözlüğü, Aydın Kitabevi, Ankara.

EK

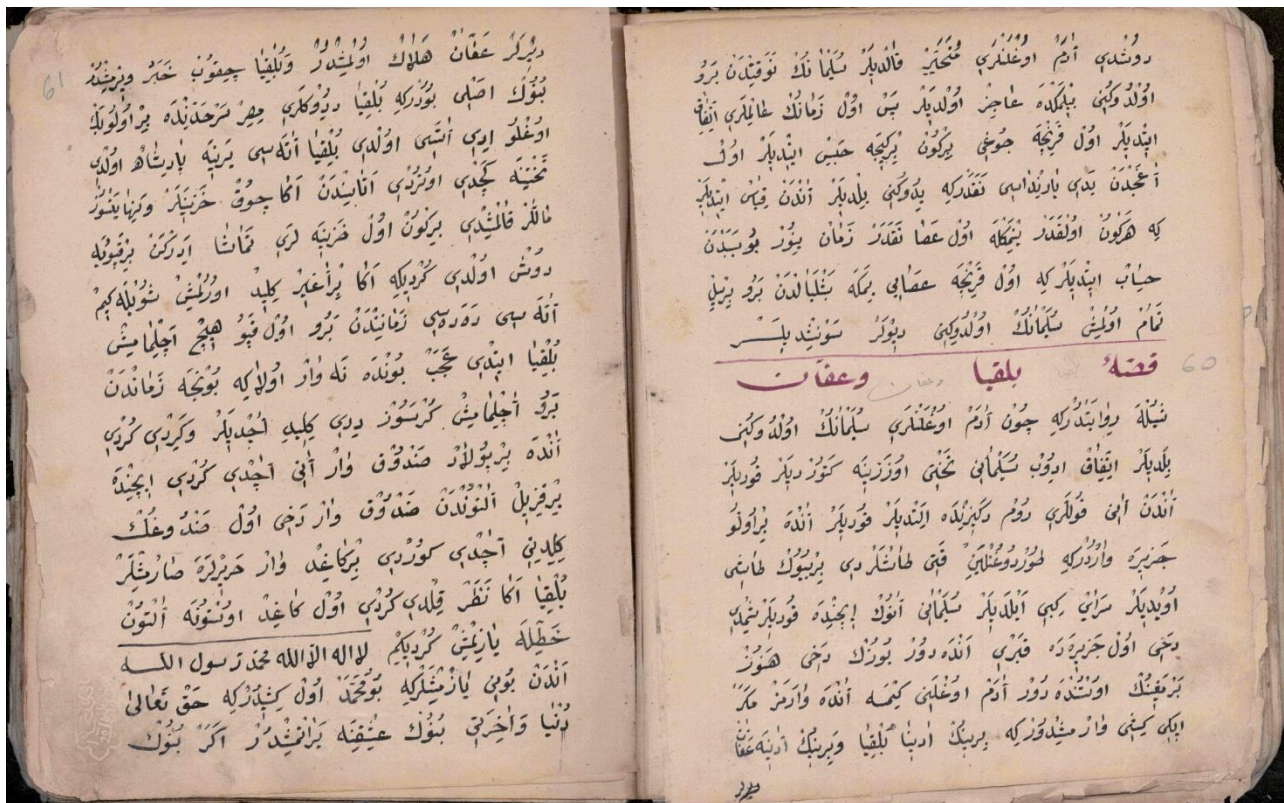
(Yazmanın ilgili sayfaları (58b-60b))



Resim 1. 58b-59a



Resim 2. 59b-60a



Resim 3. 60b-61a